

5. Рішення Антимонопольного комітету України у справі № 415-р від 08.09.2016 р. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=129576&schema=main> (дата звернення: 14.10.2019).

6. Рішення Антимонопольного комітету України у справі № 483-р від 29.09.2015 р. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=116845&schema=main> (дата звернення: 14.10.2019).

7. Рішення Антимонопольного комітету України у справі № 546-р від 11.10.2018 р. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=144967&schema=main> (дата звернення: 14.10.2019).

8. Рішення Конституційного суду України № 7-рп/2001 від 30.05.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01> (дата звернення: 14.10.2019).

9. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.

10. Щодо застосування положень частин другої, п'ятої та шостої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», частин першої та другої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» № 39-рр від 09.08.2016 р. : рекомендаційні роз'яснення / Антимонопольний комітет України. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=128682> (дата звернення: 14.10.2019).

Третяк Юлія Віталіївна

*здобувач вищої освіти слідчо-криміналістичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

СУЧАСНИЙ СТАН ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ УКРАЇНСЬКОЮ ПОЛІЦІЄЮ

Найвищою соціальною цінністю в державі відповідно до статті 3 Конституції України визнається людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Саме права і свободи людини, а також їх гарантії, визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення

охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. У своїй діяльності поліція керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями [2].

Водночас Україна знаходиться серед трійки лідерів-порушниць ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3, с. 2]. Варто звернути увагу, що більшість із встановлених Європейським судом з прав людини порушень вчиняються в місцях несвободи, зокрема у відділах поліції та ізоляторах тимчасового тримання. Порушення прав людини залишаються системним явищем в Україні, на що постійно звертає увагу міжнародна спільнота.

Як зазначає Уповноважений Верхової Ради України з прав людини, найвищий ризик порушення прав людини виникає на етапі затримання особи працівниками правоохоронних органів [4]. В контексті цього вважаємо, що значний ризик бути підданими порушенню прав людини мають вразливі групи населення, адже саме вони мають найбільші труднощі із захистом своїх прав, а тому потребують додаткового захисту та уваги.

Актуальність статті зумовлена підвищеною увагою суспільства та міжнародної спільноти до питання дотримання прав людини, зокрема представниками правоохоронних органів. Враховуючи, що одними із основних принципів діяльності поліції є принципи верховенства права та дотримання прав і свобод людини, відповідний аспект набуває особливого значення. Розуміння сучасного стану дотримання прав людини поліцією дозволить зрозуміти масштаби порушень прав людини, а отже – дасть можливість зрозуміти причини та фактори, які сприяють таким порушень, та виробити систему запобігання порушенням прав людини у діяльності правоохоронних органів. Будь-яка система запобігання та протидії порушенням неможлива без розуміння реального стану справ тієї чи іншої проблеми.

Метою роботи є актуалізація питання дотримання прав людини правоохоронними органами та розгляд сучасного

стану дотримання прав і свобод людини, зокрема в контексті незаконного застосування насильства.

Питання дотримання прав людини правоохоронними органами є достатньо науково розробленим. Над відповідними дослідженнями працювали такі вчені, як: Бандурка О., Бухач В., Гіда Є., Гула Л., Загуменна Ю., Кравченко Ю., Криштанович М., Кучинська О., Логвиненко М., Мінченко С., Негодченко О., Січкара С., Строков І., Черней В., Чернявський С., Шаповал Л. та інші. Однак, права людини є динамічним явищем, що потребує постійних наукових пошуків.

Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації. Так, серед основних обов'язків поліцейського важливе місце посідає обов'язок поважати і не порушувати прав і свобод людини [2]. Тому, як слушно відмічає Вітик Ю., права і свободи людини є необхідною принциповою умовою змісту діяльності поліції, без урахування цього принципу неможливо здійснювати професійну правоохоронну діяльність [5, с. 206].

Схожої позиції дотримується і Бейлі Д., зазначаючи, що зміст поліцейської діяльності в сучасному демократичному суспільстві полягає у захисті поліцією прав людини [6, с. 193]. Зокрема, це стосується формування гарантій, які унеможливають здійснення свавільних арештів, затримань, застосування насильства тощо. В цьому контексті важливим аспектом є запровадження спеціального навчання працівників з метою забезпечення прав людини в діяльності поліції.

За даними Харківського інституту соціальних досліджень щодо загальної оціночної кількості жертв незаконного фізичного насильства в поліції України в період 2004–2020 рр., незважаючи на наступну оціночну кількість потерпілих осіб у 2004 році – 1 026 616 осіб та 1 319 500 осіб впродовж 2004–2009 років, що у відсотковому відношенні 2,73 % та 3,50 % відповідно, така кількість потерпілих з роками збільшується. Так, у 2015 році відповідний показник складав

409 080 осіб (1,30 %), у 2017 – 641 326 (2 %), у 2018 – 546 686 (1,7 %), а у 2020 році – 698 926 осіб (2 %) [7, с. 22].

Аналогічна ситуація характерна і для оціночної кількості жертв побиття, завдання тілесних ушкоджень під час затримання поліцією в період 2004–2020 рр. Так, впродовж 2004–2009 років такий показник складав 604 433 особи та поступово зменшувався з кожним роком. Однак, станом на 2020 рік показник збільшився практично до попереднього періоду і склав 559 140 осіб [7, с. 23].

Що стосується використання незаконного насильства під час розслідувань, оцінна кількість постраждалих зросла вдвічі та склала 419 355 випадків. Значно зросли показники і за кількістю жертв психологічного насильства в поліції впродовж 2004–2020 рр. [7, с. 27].

Варто підкреслити, що реальна кількість потерпілих може бути значно більшою. Так, серед осіб, які зазнали порушення їхніх прав поліцією, більшість узагалі не подавала офіційних скарг, що становить практично 73 % осіб. Говорячи у контексті порушення поліцією права на захист від катувань, лише 9,3% жертв катувань подавали скарги до поліції [8, с. 24].

Результати моніторингових візитів національного превентивного механізму працівниками Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини теж свідчать про порушення поліцейськими прав і свобод людини під час затримання та перебування в територіальних органах поліції. Під час моніторингових візитів продовжують виявлятися факти надмірного застосування сили працівниками поліції під час затримання громадян [9, с. 47, 48].

Відповідно до положень Закону України «Про Національну поліцію» рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції [2]. За даними дослідження, більшість респондентів (56,2 %) оцінили роботу поліції як неефективну. Беручи до уваги дані аналогічних національних досліджень, кількість осіб, незадоволених діяльністю поліції, додатково зросла на 3,5 % [7, с. 11]. Про негативні тенденції в налагодженні

партнерських відносин «громадянин – правоохоронний орган» свідчать і дослідження Лабораторії законодавчих ініціатив та компанії TNS в Україні, відповідно до результатів якого простежується падіння рівня довіри до судів, прокуратури, Служби безпеки України, Збройних Сил України та поліції зокрема [10].

Відповідний стан справ, пов'язаний із падінням рівня довіри до поліції та збільшенням кількості порушень прав людини, може пояснюватися існуванням комплексу проблем та відсутністю системних заходів з покращення згаданої ситуації. Так, досі функціонує застаріла та недієва система виявлення і розслідування випадків застосування незаконного насильства поліцією; професійний та культурний рівень співробітників поліції залишається на низькому рівні, а підготовка працівників за напрямом дотримання прав людини практично не здійснюється та є неефективною.

Підсумовуючи, слід зазначити, що сучасний стан дотримання прав людини поліцією свідчить про наявність системних проблем у відповідній сфері, які потребують нагального вирішення. Порушення прав людини завдає непоправної шкоди авторитету органів поліції, підриває рівень довіри до них, спричиняє систематичну критику з боку правозахисних організацій та впливає на загальний стан дотримання прав людини та стан злочинності зокрема. Саме тому варто актуалізувати відповідну проблему та вживати активних та цілеспрямованих заходів щодо розробки комплексної системи заходів профілактики та запобігання порушенням прав людини, усунення причин та умов, що їх породжують. Якщо не досліджувати відповідний феномен, то наслідки порушення прав людини можуть стати руйнівними.

Джерела:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

3. Violations by Article and by State, European Court of Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2020_ENG.pdf

4. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. 2018 рік. С. 134. URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>

5. Вітик Ю. Принцип дотримання прав людини в діяльності Національної поліції України: стан наукового дослідження. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/32.pdf>.

6. Теоретико-прикладні засади конструктивної взаємодії поліції і населення в соціумі: монографія / В. В. Середа, Р. І. Благута, О. М. Балинська, З. Я. Ковальчук та ін.; за заг. ред. З. Р. Кісіль. Львів : ЛьвДУВС, 2017. С. 600.

7. Національний моніторинг незаконного насильства в поліції в Україні у 2020 році / Д. Кобзін, А. Черноусов, С. Щербань; Харківський інститут соціальних досліджень; Харківська правозахисна група. Харків : ТОВ «Видавництво «Права людини», 2020. 64 с.

8. Д. Кобзін, С. Щербань, К. Коренева, А. Черноусов. Оцінка діяльності Національної поліції України за допомогою опитування громадської думки (національний звіт) / Харківський інститут соціальних досліджень (ХІСД). Харків, 2019. 52 с.

9. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Стан реалізації національного превентивного механізму у 2020 році». 2021 рік. С. 125. URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=6>

10. Ordonnances lesroisdeFrance V111, 335,1X, X, 258. Loening, 1.c. S. 885.

Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Богуцький В. В.